

CONTRIBUȚII ÎN PROBLEMA COMPONENTEI POLITICE ÎN JUDEȚELE DIN VEST ALE ROMÂNIEI (1932–1944)*

GHEORGHE DUMITRAȘCU*, LAVINIA DUMITRAȘCU**

CONTRIBUTIONS TO THE ISSUE REGARDING THE POLITICAL
COMPONENT OF THE WEST ROMANIAN COUNTIES (1932–1944)

ABSTRACT: *Without being a great party or having claims in government, the Radical Peasant Party won fairly good results in the parliamentary elections in western Romania. In this regard, we present the RPP county organizations from Cluj, Sălaj, Maramureș, Sibiu, Făgăraș, Trei Scaune, Hunedoara. Bihor, Severin, Arad, Caraș, Satu Mare, Mureș, Ciuc, Târnava Mare, Târnava Mică, Turda, Odorhei, Brașov.*

KEYWORDS: *Radical Peasant Party, political life, elections, Grigore Iunian, county organizations.*

REZUMAT: *Fără să fie un partid mare și să aibă pretenții la guvernare, Partidul Țărănist Radical a obținut rezultate destul de bune la alegerile parlamentare în vestul României. În acest sens, prezentăm organizațiile județene ale PȚR din Cluj, Sălaj, Maramureș, Sibiu, Făgăraș, Trei Scaune, Hunedoara. Bihor, Severin, Arad, Caraș, Satu Mare, Mureș, Ciuc, Târnava Mare, Târnava Mică, Turda, Odorhei, Brașov.*

CUVINTE CHEIE: *Partidul Țărănist Radical, viață politică, alegeri parlamentare, Grigore Iunian, organizații județene.*

Unul dintre criteriile cele mai însemnate în funcție de care se poate aprecia calitatea unui partid politic din România interbelică din al IV-lea deceniu al secolului trecut îl constituie atitudinea față de fascism, ca ideologie și forță politică organizată.

Pentru județele din vestul României, își mai găsește loc, obligatoriu chiar, modul în care atitudinea față de partidele etnice în general, mai ales pe acelea care nu erau mulțumite față de împlinirile statale românești.

În acest context, ne propunem să definim poziția Partidului Țărănist Radical condus de Grigore Iunian și Constantin Stere.

* Gh.D.: Am întocmit, conform legii de până în 1973–1974, ca teză de doctorat, *Istoria PȚR*, o lucrare de 850–900 p. Aveam lucrarea terminată, când o „ordonanță” venită din partea lui Nicolae Ceaușescu a obligat doctoranzii să-și limiteze lucrarea la maxim 150 p. scrise pe ambele părți, adică 300 p. Temător, am scos mai puține de 280. În acest context, am constatat că, în afara tezei propriu-zise, susținute pe 8 noiembrie 1976 și publicată mai târziu, au mai rămas cca. 500 de pagini nevalorificate, dar din care am publicat următoarele articole: Dumitrașcu Gh. 1972; Dumitrașcu Gh. 1980; Dumitrașcu Gh. 2001; Dumitrașcu Gh. 2009. În ultimii ani, n-am mai avut puterea și am aruncat asupra fiicei mele, doctor în istorie, marțoră a zbererii mele și a realizării materialelor, completate și exploatate, astfel încât am putut semna împreună un articol: Dumitrașcu, Gheorghe, 2006 și acesta, pe care-l publicăm ca spre întâlnirea unui tot. Se va vedea ușor că ne-am permis, între numite limite, să păstrăm limbajul și unele orientări ale aceluși timp (exagerarea așa zisei primejdii fasciste).

** Universitatea „Ovidius” Constanța

*** Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța; email: laviniagh@yahoo.com

Acesta apare în februarie 1933, ca urmare a fuziunii grupărilor conduse de cei doi lideri – Partidul Țărănesc Radical și Partidul Țărănesc Democrat, rezultat al „hemoragiilor” de stânga suferite de Partidul Național Țărănesc în 1931 și 1932¹.

În viața politică a României, PȚR are dimensiuni electorale modeste: 2,25–3,25% din voturi, între 5 și 9 deputați în Parlament. Calitatea lui consta, înainte de toate, în orientarea programatică², în atitudinea sa față de marile probleme ale contemporaneității, în forța morală pe care-o reprezenta – dacă admitem că moralitatea este o calitate de neeludat pentru un om sau o înjghebare politică -.

Partidul Țărănist Radical se considera „*representant al claselor muncitoare și producătoare*” în cea mai largă accepție, adept al formei de stat democrat-burgheze, militând pentru perfecționarea acesteia. Adversar al partidelor și curentelor politice ce urmăreau să învrăjbească populația țării pe criterii de naționalitate, se pronunța pentru respectarea deplinei lor egalități. PȚR se declara apărător ardent al graniței României restabilite prin jertfă de sânge, apărător la dreptul țării noastre de a se conduce ea însăși, respingând, în același timp, experimentele dictatoriale ale altora.

Partidul Țărănist Radical a combătut violent fascismul: „*Cuzismul, gardismul și toate celelalte sunt impuse în mod criminal în lumea satelor ca să devieze lupta țăranilor pe un făgaș favorabil exploataților... Sunt copoi întreținuți de guvernul burghez – atacă, oarecum pe nedrept, țăranist radicalii –, crezând că prin insistența lor se va pune făgaș democratismului*”³. Într-un alt ziar al PȚR, găsim acest apel către țăranime: „*Nu vă luați după partidele dictatoriale care vor să întroneze și la noi asuprirea și asasinatul politic ca apoi să ne trimită în brațele lui Hitler*”⁴. Ziaristul țăranist-radical întreabă poporul dacă „*nu știe că propaganda hitleristă înseamnă, pur și simplu, un act de trădare, de vreme ce activează în scopul revizuirii frontierelor românești*”⁵.

Partidul Țărănist Radical a combătut partidele create pe baze etnice, ca diversiuni ale burgheziilor și naționalităților trăitoare în România cu vederi de dreapta și revizioniste. În condițiile României interbelice, asemenea partide nu-și aveau sensul. Grigore Iunian și colegii lui de partid combat nu doar organizațiile hitleriste ale sașilor, ci și Partidul German al lui Otto Roth, pe care-l consideră, eronat, e drept, tot hitlerist. Despre Partidul Maghiar al lui Bethlen, PȚR consideră că e „*partid oficial al feudalității și magnaților din România*”⁶.

Deși, după confruntări serioase, conducerea PȚR a respins ideea Frontului Popular antifascist, în practică însă, lideri și chiar mase ale partidului au activat în multe dintre organizațiile democratice înființate, conduse sau influențate de Partidul Comunist din România, au luat parte la campanii antifasciste în presă, la manifestații antifasciste, iar avocații săi, în frunte cu Grigore Iunian, au fost între cei mai fervenți apărători în procesele intentate antifasciștilor.⁷

Cunoscând toate aceste probleme de ordin general ale Partidului Țărănist Radical, îl urmărim, în continuare, la nivel regional. Mai concret, ne oprim asupra județelor din vestul României, care, specificăm de la început, erau departe de a avea puternice organizații țăranist radicale.

*

¹ Mușat, Ardeleanu 1986, p. 536–545; Scurtu Ioan 1983, p. 250–253; Scurtu Ioan 1994, passim; *Istoria Partidului Național Țărănesc. Documente* 1994, p. 36–37, 40–41; Dumitrașcu Gh. 1970; *Enciclopedia Partidelor Politice din România 1859–2003*, Ed. Meronia, Buc., 2003, p. 142, 146–147; Șerban Stelu 2006, passim

² *Politics and political parties in Roumania* 1936, p. 186–189; Zotta, Tulceanu – 1934, p. 99–103; *Cartea luptătorului țăranist radical* 1936; Popescu, 1936; *Carte pentru țărani și muncitori* 1937

³ „Deșteptarea – organ central al PȚR”, nr. 11, 9 iul. 1933; nr. 23, 12 nov. 1933; nr. 68, 20 ian. 1936

⁴ „Vremea nouă”, Râmnicu Vâlcea, nr. 7, 1 iun. 1937

⁵ „Deșteptarea”, nr. 10, 2 iun. 1937

⁶ *Loc. cit.*, nr. 14, 30 iul. 1933

⁷ Dumitrașcu Gh. 1972; Vezi și Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța (în continuare, DJANC), Colecția Documente, Memorii, fasc. 1–3

În Transilvania – inclusiv Banatul și Crișana – nu fusese loc îndeajuns nici măcar pentru un partid politic ca Partidul Național Liberal. Nici chiar Partidul Țărănesc nu pătrunsese aici decât prin fuziune. Ardealul a fost, de asemenea, imun la mișcarea de dreapta.⁸

În afara celor două mari partide, puternice erau: Frontul Românesc, Frontul Plugarilor – în unele județe –, Partidul Social Democrat și partidele etnice: Partidul German și Partidul Maghiar.

Partidul Țărănist Radical are oarecare audiență, totuși, datorită liniei sale în problema națională, în cea a debitorilor⁹, datorită unor nemulțumiri în rândul unor organizații național-țărăniste, precum și eforturilor personale ale unor militanți ai săi. Acest relativ succes al organizațiilor țărănist-radicală ne e dovedit, în primul rând, de măsurile dure luate de autorități împotriva organizațiilor sale locale și județene.¹⁰

Încă de la început, partidul lui Iunian a întâmpinat adversități în Transilvania din partea PNTȚ, iritat de opoziția deschisă a grupărilor „chemariste”, „seceriste”, a „Frontului verde” în legătură cu unele slăbiciuni de care a dat dovadă o parte a sa, de dreapta.¹¹ Guvernamentali în 1933, național-țărăniștii nu iartă nimic partidului lui Iunian și, la Brașov, de exemplu, ca și la Făgăraș, Cristian și în alte părți, tocmește cete de bătauși.¹² De asemenea, îi exclude din partid pe cei care îl urmaseră deja pe Iunian, lăudând organizațiile de tineret care nu au părăsit partidul.¹³ Au jubilat când „Grigore Iunian a fost gonit din Ardeal”.¹⁴

Nici Partidul Național Liberal – partid de guvernământ – nu acționează, în esență, altfel decât PNTȚ. Deși mai puțin „pornit”, îi împiedică pe țărăniștii-radicali să depună liste electorale.¹⁵

Partidul Maghiar a privit organizațiile țărănist-radicală ca intruse și, în unele probleme, le-a privit ca principal adversar.

Nici Partidul German n-a asistat impasibil la atragerea în PNTȚ a unui număr de sași – mai ales din rândul tinerilor –, și i-a admonestat serios în presă și întruniri.¹⁶

O primă concluzie rezidă din răspunsul la întrebarea: în dauna cui s-au format organizații ale Partidului Țărănist-Radical în Transilvania?

– E drept, PȚR a apărut din Partidul Național-Țărănesc și a trăit, propagandistic, din atacuri la adresa acestuia. Cei mai mulți țărănist-radicali provin din rândul țărăniștilor.

– Alții au venit de la Partidul Agrar Maghiar al doctorului Roth, formație, oricum, opusă Partidului Maghiar și revizionismului.

Poate că, în unele părți, PȚR făcea concurență Frontului Plugarilor și, poate, Partidului Social-Democrat. Din acest punct de vedere, putem înțelege iritarea – uneori justificată – a acestor formațiuni politice. Nici criticile Partidului Comunist din România cum că „sapă” stânga românească nu sunt, în acest caz, fără obiect – deși, gest sigur că e o forță, manifest de stânga -¹⁷.

Dar – și acest lucru este important – PȚR a atras mai ales țărănime neînregimentată politic din rândul sașilor și ungarilor, în general oameni necompromiși de treceri prin alte partide.

⁸ „Deșteptarea”, nr. 84, 27 iun. 1937

⁹ „Adasok Lapja”, Odorhei, nr. 1, 16 apr. 1933; „Deșteptarea”, I, nr. 24, 19 nov. 1933. Numai în Banat exista o Asociație a debitorilor cu 10000 membri, în majoritate țărani.

¹⁰ „Deșteptarea”, nr. 3, 14 mai 1933

¹¹ „Viitorul”, 6 mar. 1933, 12 iul. 1933, 14 iul. 1933

¹² „Dimineața”, 10 mai 1933, p. 7

¹³ „Dreptatea”, 30 mar. 1933; „Viitorul”, 8 mar. 1933, 6 iul. 1933

¹⁴ „Dreptatea”, 10 mai 1933

¹⁵ DJANC, Documente. Memorii, fasc. 3, f. 9–10

¹⁶ Conform periodicului „Plugarul” al organizației Brașov a PȚR din 4 septembrie 1933, ziarul hitleriștilor din Brașov, „Sachsenburg”, scrie că mulți țărani sași se înscriu în PȚR; „Deșteptarea”, nr. 47, 24 ian. 1935; nr. 67, 20 mai 1936

¹⁷ Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cotele: A XVII–6, A XVII–16, A XVII–19; A XVIII–6; Ab XVII–1, 27; Ab XVIII–1; „Scânțea”, nr. 8, 1–15 mai 1933; nr. 9, 1–15 iun. 1933; nr. 10, 1 aug. 1933; nr. 1, 1–15 ian. 1934; nr. 2, 16–30 ian. 1933; nr. 9, 1–15 iun. 1934

Există însă și cazuri în care oameni vin de la Partidul Liberal George Brătianu. De exemplu, întreaga organizație de Satu Mare.¹⁸

Pe lângă adversitatea activă împotriva legionarilor, după apariția Frontului Românesc, un important obiectiv al PȚR a devenit combaterea acestuia, mai ales în partea de vest a României.¹⁹

Este evident că atacurile acestor forțe de dreapta sau de extremă dreapta la adresa organizațiilor PȚR constituie, și ele, o notă bună pentru caracterul de stânga, antifascist, dinamic al țărănist-radicalilor.

O a doua întrebare care se pune este aceea a locului PȚR între celelalte partide din partea de vest a României.

Întrucât unitatea de măsură, pentru forța unui partid, în acele condiții, o constituia numărul și tăria organizațiilor județene, vom spune că, formal, în județele din partea de vest a României, Partidul Țărănist Radical a avut 21 de organizații județene. Spunem „formal” pentru că multe dintre ele au avut o existență simbolică.

Totuși, conștienți că fiecare informație, pentru fiecare dintre acestea, contribuie la o mai bună cunoaștere a vieții politice interbelice într-o parte sau alta a țării și că, în ultimă instanță, prea de multe ori am substituit activitatea organizației celei mai puternice tuturor celorlalte, care au avut istoria lor, oamenii lor, activitatea lor, vom căuta să expunem toate datele pe care le avem despre cele mai mici organizații județene, despre cele mari și puternice scriind mai puțin.

Organizația județeană Cluj. Știm că dr. Ioan Grigoriu, fost deputat de Cluj (probabil național-țărănist) urma să-i organizeze pe dizidenții țărăniști radicali. În vara lui 1935, un grup însemnat de datornici – mai ales din mediul urban – din județul Cluj adera la PȚR. Organizația nu participă la alegerile comunale și nici la cele parlamentare, indiciu sigur al slăbiciunii sale.²⁰

Organizația județeană Sălaj, condusă de învățătorul Gheorghe Porumb, nu contează pe eșicherul politic al județului, dar, e drept, are de suportat serioase atacuri din partea partidelor aflate la guvernământ.²¹

Despre **organizația județeană Maramureș** avem știri abia în 1938, când, în proiectatele alegeri parlamentare, din partea acestei organizații județene urma să candideze farmacistul Felician.²²

Puține știri avem despre **organizația județeană Sibiu.** Aceasta exista în 1933 și participa la alegerile parlamentare cu o listă ce-i cuprinde pe: dr. I. Gh. Ciorogar, Nicolae Beu, I. Babă, Șt. Holescu, dr. Al. Radă. Periodicul de orientare dreaptă din care avem această știre²³ precizează că „*nefiind cunoscuți în județ vor obține puține voturi*” – se referă la faptul că nu sunt cunoscuți din punct de vedere politic -. Această organizație obține, într-adevăr, 316 voturi, clasându-se pe locul 9 între listele din județ.²⁴ Mai târziu, probabil, vor intra în organizația PȚR și unii reprezentanți ai Sfatului Negustoresc, în frunte cu N. Băltărețu, avocat. Despre acesta din urmă – care va deveni lider al organizației județene – se știe că fusese averescan, liberal și lupist și că nu excela prin pregătire profesională. În alegerile din 1937, organizația județeană primește doar 205 voturi, situându-se pe locul 10 în județ – legionarii erau pe locul 11 -.²⁵ Pentru alegerile din 1938, locul organizației județene PȚR nu putea fi altul. Un document al Prefecturii socotea cota de popularitate a liderului Nicolae Băltărețu ca fiind de 1%.²⁶

¹⁸ Arhivele Naționale, Fond Casa Regală, dos. 31/1932, f. 1–2; „Dimineața”, nr. 9302, 18 nov. 1932; „Viitorul”, 4 nov. 1932

¹⁹ „Deșteptarea”, nr. 50, 10 mar. 1935

²⁰ „Adevărul”, nr. 16407, 27 iul. 1937; „Deșteptarea”, nr. 22, 5 nov. 1933; nr. 58, 7 iul. 1935

²¹ „Deșteptarea”, nr. 78, 17 iul. 1937: O convorbire telefonică a președintelui Porumb cu un intim al lui Iunian, avocatul Schileru, înregistrată (!) în perioada guvernării Goga-Cuza expunea situația ce se crea în legătură cu viitoarele alegeri parlamentare, în condițiile teroarei drepte cf. Arhivele Naționale, Fond Casa Regală, dos. 33/1938, f. 1067

²² „Lumea românească”, nr. 247, 6 feb. 1938

²³ „Tribuna”, Sibiu, VII, nr. 28, 17 dec. 1933

²⁴ *Loc. cit.*

²⁵ „Foaia poporului”, Sibiu, 45, nr. 52, 25–26 dec. 1937, p. 3; „Tribuna”, nr. 23, 31 iul. 1932; „Lumea românească”, nr. 247, 6 feb. 1938

²⁶ Arh. Consiliului Popular al Municipiului Sibiu, Fond Prefectură, pachet 16/1939, f. 5 (Gh.D.: Documentul mi-a fost semnalat de Vasile Ciobanu, căruia-i mulțumesc)

Organizația județeană Făgăraș nu apare decât în câteva știri. În 1933, farmacistul Stoica Toma din Făgăraș scria, în ziarul organizației din Sibiu, un articol privind restabilizarea propusă de Iunian, iar, la campania de organizare participă și unul dintre cei mai activi militanți ai PȚR, studentul Gh. Orzea din Veneția de Jos.²⁷ Organizația era slabă, președintele ei, Leon Rădulescu, nu era localnic, cu unul dintre secretarii partidului, cu domiciliul la București, și urma să participe, în fruntea listei, la alegerile parlamentare.²⁸

Organizațiile județene din Trei Scaune și Hunedoara erau conduse de Petru Popescu – proprietar al „Lumii Românești”, deci, de la „centru” –, respectiv de Hugo Bordeaux. Aceste organizații județene erau cu totul de neglijat și doar nominale.²⁹

La **Bihor**, organizația țărănist radicală îl avea ca președinte pe Al. Mateescu, care, în 1932, publica, pe spezele lui, o culegere din cuvântările lui Grigore Iunian.³⁰ Organizația a fost puternic lovită în alegeri de atitudinea dură a guvernamentalilor și, disperat, Al. Mateescu se adresează, printr-o telegramă, regelui.³¹

De altfel, este una dintre organizațiile cele mai puternic afectate de vicisitudinile perioadei guvernării național-creștine. Pe 18 ianuarie, unul dintre membri marcanți ai organizației, avocatul Mărgineanu, declara că și-a luat „*libertatea de acțiune*”.³²

Presa adversară Partidului Țărănist radical jubila, pe 9 februarie 1938, în condițiile în care se aștepta ca un grup semnificativ de țărăniști radicali de la Oradea să treacă în tabăra lui.³³ În alegerile din 1938, organizația urma să fie condusă în alegeri de avocatul Holescu.³⁴ Dar, de fapt, organizația nici n-a depus vreo listă.³⁵

Despre **organizația Severin**, avem foarte puține știri. În fruntea ei se găsea avocatul Pavel Codru.³⁶ Din spusele martorilor timpului, autoritatea sa era foarte scăzută³⁷ și, de aici, deducem și care era autoritatea organizației județene. În 1938, în ședința Comitetului executiv al PȚR, alături de Holbescu-Bihor, Bratincu-Arad, P. Codru de la Severin, s-au situat printre aceia care refuză orice colaborare cu altă forță politică în alegerile care urmau.³⁸

Organizația județeană Arad era condusă de N. Bratincu, fost deputat.³⁹ În 1934 și 1935, organizația organiza întruniri propagandistice, iar, în 1938, participa la alegeri.⁴⁰

Organizația din Caraș avea sediul la Oravița, era condusă de Iosif Bunea, notar public și desfășura o vie activitate culturală.⁴¹ În 1938, capul de listă electorală țărănist radicală urma să fie conf. univ. dr. Marinescu-Baloi.⁴²

O singură știre avem despre **organizația din Alba**: un număr de lideri țărănist-radicali – între care și Mircea Ștefănescu din Alba – se pronunțau. În februarie 1938, în condițiile ofensivei forțelor politice reacționare, pentru reîntoarcerea la PNTȚ.⁴³

²⁷ „Plugarul”, Brașov, I, nr. 1, 14 iul 1933. Acest student era unul dintre fruntașii organizației de tineret ale PȚR.

²⁸ „Deșteptarea”, nr. 778, 17 iul. 1937

²⁹ „Plugarul”, I, nr. 6, 4 sep. 1933, p. 2 dă exemplu de penetranță a ideilor țărănist radicale în județul, cu mare parte a populației secuiască, Trei Scaune; „Lumea românească”, nr. 247, 6 feb. 1938

³⁰ Mateescu Al. 1932

³¹ „Deșteptarea”, nr. 28, 24 dec. 1933, p. 4

³² Arhivele Naționale, Fond Casa Regală, dos. 33/1938, f. 3, 315

³³ „Facla”, Buc., XIX, nr. 2058, 8 ian. 1938

³⁴ „Lumea românească”, nr. 249, 8 feb. 1938, p. 7

³⁵ *Loc. cit.*, 6 feb. 1938

³⁶ „Deșteptarea”, nr. 71, 5 mar. 1936, p. 5

³⁷ Afirmație făcută de avocatul Ștefănică Nicolae din Caransebeș la o sesiune științifică la muzeul din oraș, pe 30 martie 1976.

³⁸ „Lumea românească”, nr. 249, 8 feb. 1937, p. 7

³⁹ „Deșteptarea”, nr. 78, 17 iul. 1936, p. 3, nr. 80, 27 nov. 1936, p. 4

⁴⁰ „Drapelul țaranului”, Călărași, nr. 1, 10 ian. 1935; „Deșteptarea”, nr. 44, 25 dec. 1934, p. 3

⁴¹ „Deșteptarea”, nr. 63, 24 nov. 1935

⁴² „Lumea românească”, 5 feb. 1938

⁴³ „Facla”, 30 ian. 1938; 1 feb. 1938

Organizația județeană Timiș-Torontal se înființează la 5 noiembrie 1933 și e condusă de avocatul Cornel Petrovici. Peste doi ani de existență, ajunge să aibă 115 organizații comunale în cele 240 de așezări ale județului. În celelalte comune, se spune, existau „nuclee de luptători” pentru crearea de organizații.⁴⁴ În 1936, organizația județeană se pronunța hotărât împotriva oricărei colaborări cu PNT și îl imputernicea pe președintele ei să susțină acest punct de vedere în Comitetul Executiv al PȚR.⁴⁵

Organizația județeană Satu Mare. Apariția acestia are legătură cu marile întruniri de la Baia Mare – 25 iunie 1933 – și Satu Mare – 26 iunie 1933 -. Dintre conducătorii locali, au luat cuvântul: țărănul Ion Popescu, dr. Mărgineanu, D.A. Nicoară și Vasile Radovan – ultimul, în numele „*industrii neparazitare*” -. Cuvântarea lui Grigore Iunian este mai consistentă decât altele, în astfel de ocazii. Se remarcă prin protestul său împotriva celor care vor să împartă țara pe regiuni și naționalități. „Regățenismul” ce i se reproșează, spune Iunian, este inexistent.⁴⁶

În acest moment, apare ca președinte al organizației județene D.A. Nicoară. Peste puțin timp îl vom găsi pe Nunucă Protopopescu, care condusese organizația județeană a Partidului Național Liberal și care trecuse la partidul lui Iunian, cu organizație cu tot. În continuare, îl vom întâlni în toate ședințele Comitetului Executiv al PȚR, ca adversar hotărât al oricărei colaborări cu alte formații democratice și, mai ales, cu PNT.⁴⁷

Organizația județeană Mureș. La 27 martie 1933, avea loc o mare întrunire țărănist radicală la Târgu Mureș, apoi, o alta, la Bandul de Câmpie, în prezența a 2000 de oameni, printre care muncitori forestieri de pe Valea Gurghiului și Beiceni Mari. Aici, Iunian expune situația țării, din punctul de vedere al partidului său, și soluțiile pe care le preconizează. În mod special, se oprește și asupra problemei naționale. Acesta este actul de naștere al organizației județene Mureș, care-l are, inițial, ca președinte pe preotul Vancea. Cuvântarea lui, amestec de idei creștine și țărănist radicale, este amendată, realist, de vorbitorii țărani, care se declară, pur și simplu, nemulțumiți de partidele care guvernau țara.⁴⁸ Peste un an, președintele va demisiona din partid – se pare că din motive politicianiste – și noul șef al organizației va fi preotul Victor Farcaș, pe care-l vom găsi cap de listă în alegerile din 1938.⁴⁹ Despre organizație mai aflăm că, la Reghin, în 1936, s-a tipărit *Cartea luptătorului țărănist radical*, document de popularizare a programului PȚR.

Organizația județeană Ciuc apare în vara lui 1933. La o mare întâlnire de la Baraolt, prezidată de dr. Incze, vorbitorii – români și secui – combat politica Partidului Maghiar și propun colaborarea întrec ei exploatați, indiferent de naționalitate, în cadrul Partidului Țărănist radical. Au vorbit: Tudor Ionescu – secretar general al partidului –, I. Florescu – deputat de Hotin –, Fodor Samu – a vorbit în limba maghiară –, invalidul de război Constantin Gyorgy și inginerul Ioan Borcoman – atunci, președinte al organizației Târnava Mare -. Participarea a peste 1000 de secui din județele Târnava, Odorhei și Ciuc a demonstrat audiența ideilor țărănist radicale.⁵⁰

În septembrie același an, avea loc, la Gheorghieni, o nouă întâlnire a 2000 de cetățeni din oraș și din județ. Cuvântările – ținute în mai multe limbi – erau traduse, simultan, de avocații Ladislau Dobrișan și Rourt. În numele tineretului țărănist radical, Mircea Manolescu făcea observația că, de fapt, acolo se vorbea o singură limbă, a unei politici în favoarea celor mulți. Avocatul Iosef Cohen, președintele organizației Culoii de negru din București, devine și președinte al organizației județene Ciuc și-și expune,

⁴⁴ Nu rămâne chiar cu totul în picioare afirmația conform căreia Iunian a fost rău primit la Timișoara. Cf. Arh. Naț., fond Casa Regală, dos. 6/1935; „Deșteptarea”, nr. 23, 12 nov. 1933, p. 4; nr. 64, 2 nov. 1935

⁴⁵ „Deșteptarea”, nr. 71, 5 mar. 1936

⁴⁶ *Loc. cit.*, nr. 10, 2 iul. 1933

⁴⁷ Arh. Naț., fond Casa Regală, dos.31/1932, f. ½; „Viitorul”, 4 nov. 1932; „Dimineața”, nr. 9302, 18 nov. 1932

⁴⁸ De fapt, același amalgam politic și creștin și în ultima carte a PȚR, *Carte pentru țărani și muncitori...*; „Deșteptarea”, nr. 6, 4 iun. 1933

⁴⁹ „Lumea românească”, 7 feb. 1938

⁵⁰ „Deșteptarea”, nr. 3, 14 mai 1933

detaliat, programul său în cadrul programului partidului.⁵¹ Din alt izvor, aflăm că, la întrunirea la care ne-am referit, au luat parte peste 800 de țărani și că, în afara celor amintiți, au mai vorbit: C. Borcoman, Vasilescu, Moldovan, Emil Kikor, Dobridan și Radu Olteanu.⁵²

Organizația se impune prin spiritul ei antifascist și partizan al apărării frontierelor țării. O dovedește atât poziția președintelui ei în ședințele Comitetului Executiv al partidului, cât și scrisoarea trimisă de muncitori și țărani, membri ai PȚR din Sân-Dominic, Legației italiene de la București, în care condamnă Italia pentru agresiunea fascistă împotriva Abisiniei.⁵³

Organizația județeană Târnava Mare face parte dintre acele organizații în care, paradoxal, cunoaștem foarte puțin despre acțiunile propriu zise și ne întâlnim doar cu niște rezultate remarcabile, pe care nu prea știm să ni le explicăm. Aflăm, de exemplu, că în octombrie 1933, a avut loc congresul organizației județene – deci, aceasta avea deja vechime –, la care s-a pus, în mod serios, problema locului unei asemenea organizații într-o regiune cu structura etnică pe care o cunoaștem. Însăși existența acestei organizații într-o regiune locuită în mare măsură de sași, în condițiile existenței partidelor săsești și dezvoltării unui curent național-socialist e o notă bună pentru sinceritatea și justețea liniei PȚR în problema națională.⁵⁴ La acest congres, Grigore Iunian este foarte categoric: „*Nouă nu ne trebuie nici hitlerism, nici fascism, noi suntem un popor de țărani, cu aceleași interese, contrarii capitalismului.*” Aici, Mișu Radler vorbește nemțește, Tudor Samu, ungurește și, după spusele lui, se adresează, în primul rând, meseriașilor, condamnând dezinteresul față de mase și oameni al grofilor unguri, ce fac caz de apărarea populației maghiare.⁵⁵ Președinte al organizației este inginerul Ion Borcoman. Acesta va fi înlocuit cu asistentul universitar de chimie, inginerul Tudor Ionescu, de la „centru”. În vara lui 1935, acesta și avocatul Cioc au vizitat toate organizațiile comunale din județ, primind noi membri, mai ales din rândul studenților.⁵⁶ Un moment important din evoluția organizației îl constituie adunarea de la Rupea, la care vorbește, din nou, Ion Borcoman – trăitor în acest oraș –, Tudor Samu și Ion Maurer, acesta din urmă aducând salutul țăranilor sași care nu vroiau să mai lupte înregimentați în Partidul German.⁵⁷ De altfel, și aici, ca și la Ațel, foarte mulți tineri germani sunt atrași în rândurile PȚR. Partidul German i-a avertizat public și i-a condamnat pe germanii care au părăsit partidul și s-au înscris la iunianiști.⁵⁸

În septembrie 1936, presa relatează despre o mare reuniune țărănist radicală la Sighișoara, l-a care Iunian face procesul mișcării naționaliste din România și exprimă ideea că liderii etniilor realizează partide pe acest criteriu, care nu-și au rostul. Existența lor incită și mai mult cercurile naționaliste românești, locul membrilor acestor etnii fiind partidele democratice, în primul rând PȚR.⁵⁹

Câteva amintiri frumoase despre partidului păstrează Tudor Ionescu. Organizația avea un mare număr de membri din alte etnii, cetățeni loiali și liniștiți ai țării, ca Mihael Radner de la Bratei, democrat și patriot român.⁶⁰

Organizația județeană Târnava Mică apare în vara lui 1933, în urma mai multor întruniri din județ. În 1936, găsim amintite puternice organizații comunale la Silia, Juretia, Arhita, în ciuda autorităților care-i șicanau pe țărănist radicali.⁶¹ La Târnăveni, organizația a tipărit, în limba maghiară, o broșură, care explică programul și obiectivele partidului.

⁵¹ *Loc. cit.*, nr. 16, 17 sep. 1933

⁵² „Plugarul”, nr. 6, 4 sep. 1933

⁵³ „Deșteptarea”, nr. 58, 20 ian. 1936

⁵⁴ *Loc. cit.*, nr. 79, 4 oct. 1936, p. 3

⁵⁵ *Loc. cit.*, nr. 21, 26 oct. 1933, p. 3

⁵⁶ *Loc. cit.*, nr. 61, 10 oct. 1935, p. 4; nr. 47, 24 ian. 1935, p. 3

⁵⁷ *Loc. cit.*, nr. 1, 30 apr. 1933; „Adasok Lapja”, nr. 1, 16 apr. 1933, p. 4

⁵⁸ „Deșteptarea”, nr. 47, 24 ian. 1935; nr. 67, 20 mai 1936

⁵⁹ *Loc. cit.*, nr. 79, 4 oct. 1936, p. 3

⁶⁰ DJANC, Documente. Memorii, fasc. 3, f. 8–10

⁶¹ „Deșteptarea”, nr. 16, 17 sep. 1933, p. 5/6; nr. 78, 4 iul. 1936, p. 6

Congresul organizației județene din martie 1937 marchează intrarea în organizației a mai multor țărani și muncitori din rândurile Partidului Maghiar. Se remarcă activitatea muncitorului Cindea Dosoftei și a fruntașilor țărani Tatomir și Cuciu. Organizația județeană avea 80 de filiale comunale, multe dintre acestea trăind în dauna Partidului Maghiar. Luând cuvântul la acest congres, Mihail Radler susține că interesele „naționalităților conlocuitoare” nu corespund cu ale „domnilor” conducători ai partidelor „minoritare”.⁶²

Rezultatele alegerilor vor arăta clar că principalul dușman al PȚR este, aici, Partidul Maghiar, care va reuși să-i submineze organizația județeană.

Organizația județeană Turda se înființase în 1933 și, în decembrie același an, în alegerile parlamentare, primise deja 600 de voturi, ca o frumoasă victorie morală. Președintele organizației este inginerul C. Constandache, care era, în același timp, și președinte de Ilfov. În 1934 și 1935, au loc câteva manifestări propagandistice în județ, în care se vorbitorii dovedesc interes pentru problemele locale, combătându-i mai ales șefii PNȚ, despre care, afirma Grigore Iunian, „vorbesc limba Partidului Liberal”.⁶³

În iunie 1935, are loc congresul organizației județene, în timpul căruia vorbitorii demască priemejdia pe care o constituie Frontul Românesc, condus de Al. Vaida Voevod. Sunt expuse punctele de vedere ale PȚR în problema „constituțională” și a fuziunilor. Conform hotărârilor forurilor superioare, organizația Turda nu se participă la alegerile comunale din 1937, dar se pregătea intens pentru cele din decembrie același an, prezentându-l drept cap de listă pe C. Constandache.⁶⁴

Organizația județeană Odorhei

În inima acestei regiuni cu un mare număr de secui, unde niciun partid ne-maghiar – în afară de Partidul Maghiar și Partidul Țărănesc Maghiar al doctorului Retty⁶⁵ – n-a avut acces, ideile partidului Țărănist Radical au prins.

Un moment însemnat în viața organizației îl constituie întrunirea, din 3 iunie 1933, de la Odorhei, la care participă personalități de primă mărime ale partidului. Grigore Iunian și Petre Petrescu își exprimă convingerea că țărănimea maghiară e conștientă de esența luptei pe care o duce PȚR. Inginerul I. Borcoman de la Târnava Mare acuză metodele de guvernare. Președintele organizației de Odorhei, Tudor Ionescu, spune, printre altele: PȚR cheamă sub steagul său pe toți producătorii fără deosebire de religie și naționalitate și combate cu toată energia atât partidele autoritare, independente de interesele acelora pe care pretind că-i reprezintă, cât și curentele extremiste al căror scop este împiedicarea creării frontului muncii”. Cu toate ingerințele aparatului de stat, această întrunire a atras un mare număr de oameni, nu puțin dintre ei membri ai PȚR.⁶⁶

Celelalte întruniri – ca, de exemplu, cea de la Cristur – arară că PȚR atrăgea aderenți mai ales din rândul partidelor democratice, ceea ce și explică o parte a iritării acestora.⁶⁷

Puterea organizației județene crește atât de mult încât, în timpul campaniei electorale din 1933, sunt arestați, pentru câteva zile, președintele organizației județene – aflat în capul listei electorale –, Tudor Ionescu, și avocatul Al. Cioc, redactor al ziarului central al PȚR, „Deșteptarea”. Cu toate acestea, țărani români și sași au susținut listele PȚR și Tudor Ionescu a devenit deputat țărănist radical, în perioada 1933–1937. În alegerile parțiale din 1934, autoritățile au împiedicat, în acest județ, depunerea listei țărănist radicale, dar aceasta a fost susținută cu tărie de țărani secui, în fața tribunalului.⁶⁸ În aceste alegeri, PȚR primește 1407 voturi, față de 13787 ale listei Partidului Maghiar și 2231 a lui Retty.⁶⁹ Cifrele

⁶² *Loc. cit.*, nr. 82, 9 feb. 1937, p. 4; nr. 84, 29 mar. 1937, p. 3

⁶³ *Loc. cit.*, nr. 43, 14 aug. 1934, p. 4; nr. 54, 9 mai 1935, p. 3

⁶⁴ „Adevărul”, nr. 16407, 27 iul. 1937, p. 5; „Deșteptarea”, nr. 51, 7 iul. 1935, p. 3–4

⁶⁵ „Lumea românească”, nr. 77, 17 aug. 1937, p. 4–6; „Deșteptarea”, nr. 38, 3 iun. 1934, p. 4

⁶⁶ „Deșteptarea”, nr. 7, 11 iun. 1933

⁶⁷ *Loc. cit.*, nr. 37, 24 mai 1934

⁶⁸ DJANC, Documente. Memorii, fasc. 3, f. 9–10

⁶⁹ „Deșteptarea”, nr. 38, 3 iun. 1934, p. 4

trebuie judecate doar în context, pentru a nu-și pierde valoarea. În 1937, Tudor Ionescu este, din nou, trimis în parlament de alegătorii săi din Odorhei. Putem susține că, din punct de vedere electoral, organizația de Odorhei a fost cea mai puternică din partea de vest a României.

Este drept că, alături de Brașov, organizația de Odorhei e singura în stare să publice, în această parte de țară, un ziar propriu. E vorba despre singurul ziar în limba maghiară, „Adasok Lapja”, care apare la Odorhei, între aprilie-iunie 1933, avându-l director pe același neobosit inginer Ioan Borcoman, cunoscut ca ziarist și din alte situații.⁷⁰ Dincolo de informațiile pe care le oferă și textele programatice generale, merită amintite articolele sale, care insistă pe ideea luptei antifasciste.⁷¹

Organizația județeană Brașov

Sub aspectul activității antifasciste, a autorității conducătorilor săi, organizația Brașov a PȚR este una dintre cele mai puternice din țară, alături de cea din Gorj, Soroca, Bălți, Covurlui și Cernăuți. Aceasta s-a remarcat atât prin activitatea de sine stătătoare în cadrul liniei partidului, cât, mai ales, pe cea a frontului antifascist pe scară locală. A fost condusă de o puternică personalitate a luptei antifasciste, avocatul Radu Olteanu. Acesta, împreună cu avocații Măță, Leanca și Maurer, reprezentau aripa de conducere, favorabilă colaborării cu alte forțe politice care mergeau pe aceeași linie.

Despre începuturile organizației de Brașov cunoaștem puține lucruri. Până în aprilie 1933, se primseseră cererile de înscriere ale mai multor intelectuali, între care cea a profesorului universitar Popovici Lupa, „*unul dintre întemeietorii țărănismului*”.⁷² În luna mai, în prezența lui Grigore Iunian, avea loc, aici, o întrunire finalizată cu un scandal pus la cale de autorități. Afirmatia ziarului național-țărănist cum că „*Brașovul a dat o lecție lui Iunian*” nu se confirmă.⁷³

În iulie, apărea ziarul „Plugarul” gazeta a PȚR, „*redactor responsabil Radu Olteanu*”. La Biblioteca Academiei există numai 7 numere, ultimul din 2 octombrie 1933. Periodicul dă informații referitoare la viața organizațiilor din județul Brașov și din alte județe transilvane, explică „*Rostul Partidului Țărănist radical*” – prin pana lui Radu Olteanu –⁷⁴, precum și problema restabilizării, publică adeziunea dr. Nagy Elemer – în numele grupării „Prietenii politici din secuime”, care are aproape 500 de membri⁷⁵ –, precum și unele intervenții ale unor membri mai puțin marcantă ai organizațiilor locale: dr. I. Moga din Brașov, Ștefan Rizescu, Ionel din comuna Hălchiu (în altă parte, numele întreg – Zambar), N. Suraru, Gh. Câmpeanu – țăran din Cristian –, meseriașul Ioan Nistor din Bod. Ziarul se manifestă în marile probleme ale României timpului: împrumuturile, problema națională, Afacerea Skoda. Aflăm despre acțiunile programate. Astfel, pe 4 octombrie, trebuia să aibă loc în județ patru mari întruniri – la Râșnov, Codlea, Satulung și Bod –, la care urmau să vorbească Grigore Iunian.⁷⁶ Nu știm cum s-au desfășurat întrunirile, dar, pe 15 octombrie 1933, urmă să aibă loc Congresul județean al PȚR, cu următoarea ordine de zi: Cuvântul de deschidere al președintelui organizației, Raportul secretarului general. Cuvântul delegatului Biroului Central, alegerea Comitetului Executiv al delegației județene, organizarea tineretului partidului, propuneri.⁷⁷

În 1935, se organizau puternice manifestații antifasciste la Râșnov și Codlea, unde – în română și germană – s-au condamnat acțiunile diversioniste ale conducătorilor unor partide reacționare românești și etnice.⁷⁸ În octombrie 1937, Grigore Iunian făcea aici o importantă declarație de politică externă,

⁷⁰ „Adasok Lapja”, Odorhei, apr.-iul. 1933: „*ziar săptămânal independent care apără interesele tuturor datornicilor și care stă în slujba Partidului Țărănist Radical din secuime*” ... „un ziar independent care este în slujba unui partid muncitoresc. Acest partid nu are sprijin în bănci, nici sprijinători între comercianți”

⁷¹ „Adasok Lapja”, I, nr. 1, 16 apr. 1933

⁷² „Deșteptarea”, nr. 1, 30 apr. 1933

⁷³ „Dreptatea”, nr. 16, 10 mai 1933

⁷⁴ „Plugarul”, I, nr. 1, 14 apr. 1933; nr. 4, 21 aug. 1933; nr. 7, 2 oct. 1933

⁷⁵ *Loc. cit.*, nr. 6, 4 sep. 1933, p. 4

⁷⁶ *Loc. cit.*, p. 3

⁷⁷ *Loc. cit.*, nr. 7, 2 oct. 1933, p. 1

⁷⁸ „Deșteptarea”, nr. 16, 17 sep. 1933; nr. 49, 16 feb. 1935, p. 2

îndemnând la o înțelegere trainică cu Ungaria și Bulgaria. Încheia spunând că dacă n-o vom putea face de la țară la țară, o vom face de la „popor la popor”.⁷⁹

Organizația județeană Brașov a PȚR s-a „bucurat” de o atenție a celei național-țărăniște. Brașovul este una dintre puținele localități unde, în timpul unei manifestații, a avut loc o încăierare între membri celor două partide. La 8 mai 1933, la o manifestație țărănist-radicală, la care au participat 2000 de oameni, un grup de bătauși – plătiți din „diurnă” guvernamentală – a încercat să spargă întrunirea, atacându-i pe participanți cu cuțite. Țăranii din Țintași i-au apărat pe liderii țărăniști-radicali, împotriva cărora era îndreptat atentatul. Târziu, au intervenit organele Parchetului, arestându-i pe țărăniști radicali.⁸⁰ Credem că acuzațiile aduse conducerii național-țărăniște ai orașului și județului de periodicul central al PȚR, cum că scandalagii au fost „stimulați” cu băutură de autorități, sunt reale.⁸¹ „Dreptatea”, nevoită să răspundă, îl atacă pe Iunian, încercând să ridice împotriva lui județele din vestul țării.⁸²

Nici guvernul liberal nu s-a comportat altfel față de organizația județeană a PȚR, destul de puternică pentru a crea probleme oricărui partid aflat la conducere,

Din mai multe cauze, organizația PȚR din Brașov nu a înregistrat succesul scontat în alegerile din 1933, când nu a avut o listă, ci doar un candidat, pe Radu Olteanu. În alegerile comunale de după 1934, organizația PȚR a participat în bloc cu alte partide pe linia frontului popular⁸³, și, cu toate ingerințele guvernamentale și a atacurilor venite din partea național-țărăniștilor, în decembrie 1937, reușește trimiterea în Parlament a lui Radu Olteanu.⁸⁴

La capătul acestei expuneri, merită să adăugăm și alte informații despre Radu Olteanu, președinte al organizației PȚR Brașov. Politician mai maleabil, acesta a fost folosit de Grigore Iunian în contactele discrete cu forțele de stânga, inclusiv PCR, în condițiile în care acesta făcea parte din mai multe organizații de masă conduse sau influențate de PCR. La sdârșitul lui 1933, înființa la Brașov o secție a Comitetului Național Antifascist și publica în „Cuvântul nou”, organul său de presă. Activa, de asemenea, în Comitetul pentru Apărarea Antifasciștilor și conducea Grupul Avocaților Democrați, împreună cu I. Gh. Maurer, Al Măță și C. Paraschivescu Bălăceanu.⁸⁵ De altfel, organizația de Brașov a PȚR și Grupul Avocaților Democrați scoteau, la Brașov, organul de presă „Buletinul Avocaților Democrați”, având ca redactor responsabil pe același Radu Olteanu.⁸⁶ Acesta facilitează stabilirea de bune relații cu MADOSZ, prin Banyai Ladislau. Aceste organizații vor conduce o mare manifestație antifascistă în orașul de la poalele Tâmpelui.⁸⁷

Un moment deosebit de important în istoria PȚR și a mișcării antifasciste din România a fost arestarea, în 1936, a lui Radu Olteanu, pe motivul că fusese apărător în mai multe procese intentate antifasciștilor și reprezentase România la mai multe întâlniri antifasciste. Deși la percheziție nu s-a găsit ceva compromițător care să permită judecarea acestuia, deși Curtea de punere sub acuzare infirmă mandatul de arestare, Radu Olteanu nu este eliberat. Deși însuși vicepreședintele guvernului, Ion Inculeț, recunoaște că arestarea și reținerea sunt ilegale, abia după presiunile exercitate de opinia publică și politică din țară, acesta este eliberat.

O ultimă idee legată de existența organizației Brașov a PȚR: avem impresia că, deși în Transilvania nu exista o organizație regională a partidului, organizația de Brașov și Radu Olteanu au rolul unui „centru”, ceea ce nu este curios, având în vedere locul acestei organizații și a liderului ei pe scară națională.

⁷⁹ „Facla”, nr. 2021, 19 oct. 1937, p. 1

⁸⁰ „Dimineața”, 9 mai 1933, p. 7

⁸¹ „Deșteptarea”, nr. 3, 14 mai 1933

⁸² „Dreptatea”, 10 mai 1933

⁸³ „Lumea românească”, nr. 64, 4 aug. 1937, p. 8; „Deșteptarea”, nr. 25, 6 dec. 1933

⁸⁴ *Loc. cit.*, nr. 204, 22 dec. 1937, p. 5

⁸⁵ Arh. CC al PCR, colecția 50, dos. 134, f. 201; „Deșteptarea”, I, nr. 1, apr. 1933; vezi și Constantinescu-Iași Petre 1968

⁸⁶ „Buletinul Grupului Avocaților Democrați” Brașov, 10 feb.–31 mar. 1936. Se pare că au apărut numai 3 numere

⁸⁷ Arh. Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al PCR, fond IV, dos. 817, f. 160, 163, 177, 181/182, 210

*

Studiind existența și activitatea acestor organizații județene, constatăm că Partidul Țărănist Radical nu avea organizații în toate județele din vestul României și că în cea mai mare parte din cele 21 erau doar nominale.

Compoziția socială este interesantă: țărani, intelectuali – mai ales avocați, învățători, preoți -. Muncitori din orașe și forestieri.

Din punct de vedere etnic, compoziția este grăitoare: români, secui, sași. La Odorhei, la Ciuc, în Târnava, unde poziția partidelor etnice nu a putut fi zdruncinată de nici un alt partid, numeroși sași și unguri – mulți tineri – s-au înscris la țărănist-radicali. Indiferent de limba ce se vorbea în întruniri, limbajul politic era unitar. Dintre sașii de la Rupea, Așel, Bratei, Cristian, îi amintim pe Mișu Radler – Bratei –, Zippenfenig, Maurer, iar, dintre unguri, pe omniprezentul Ioan Borcoman, Teodor Samo, Constantin Gyorgy etc. Dintre români: Radu Olteanu, Cîndea Dosofoi, studentul George Orzea – la tineret –.

Activitatea antifascistă este foarte diversă: articolele din ziarele de la Odorhei și Brașov, precum și din presa centrală sau a altor organizații, discursurile – mai ales cele ale lui Iunian – în întrunirile antifasciste – Congresul organizației județene târnava Mare, Rupea, Sighișoara, Odorhei, Mediaș –, de la marile întruniri de la Târgu Mureș, Bandul de Câmpie, Gheorghinei, Cristur, Brașov, Baia Mare etc.

Participarea unor fruntași ai PȚR – mai ales Radu Olteanu – la mai multe organizații democratice, o participare activă care aduce riposta organelor de Siguranță și implicarea unor fruntași ca acuzați, constituie o notă bună.

Fără ca rezultatul alegerilor parlamentare să ducă la victorii spectaculoase, țărănist radicalii din vestul țării s-au impus, totuși, în câteva județe, câștigând, prin alegerile din 1933, un loc de deputat – Tudor Ionescu –, iar, în 1937, un al doilea – Radu Olteanu –.

Aceste realități ne permit să afirmăm că, între partidele politice din vestul României care s-au afirmat în lupta pentru apărarea celor mulți și exploatați, pentru respectarea integrală a drepturilor etniilor înscrise în Constituție, pentru apărarea democrației împotriva fascismului, pentru apărarea granițelor țării se înscriu și organizațiile județene ale Partidului Țărănist Radical.

Nu vrem să se creadă că am face afirmația că aceste organizații ar fi printre cele de primă mână din Transilvania, dar ponderea lor nu e de neluat în seamă, mai ales în județele în care alte partide importante nu aveau o pondere mai mare.

Și, de altfel, evidențierea tuturor forțelor politice din România care au combătut fascismul este o datorie a istoricului. Cum tot o datorie a lui este și aceea de a reaminti realizările pe această linie ale oamenilor aceluși timp, luptători modești în rândurile unei organizații, ea însăși modestă, Partidul Țărănist Radical.

Materialul de față constituie, în același timp, punctul de plecare al unor cercetări și mai aprofundate.

BIBLIOGRAFIE

- Carte pentru țărani și muncitori* 1937 – *Carte pentru țărani și muncitori*, Colecția ziarului „Deșteptarea”, Buc., 1937
- Constantinescu-Iași Petre 1968 – Constantinescu-Iași Petre, *Lupta pentru front popular în România*, Ed. Acad. RSR, Buc., 1968
- Dumitrașcu Gheorghe 1970 – Dumitrașcu Gheorghe, *Crearea Partidului Radical Țărănist (noiembrie 1932)*, în „Lucrări științifice ale cadrelor didactice”, vol. I, Institutul Pedagogic Suceava, 1970
- Dumitrașcu Gheorghe 1972 – Dumitrașcu Gheorghe, *Partidul Țărănist Radical și concentrarea forțelor democratice în perioada iulie-octombrie 1937*, în „Comunicări de geografie și istorie” Institutul Pedagogic de 3 ani Constanța, 1972, p. 159–178
- Dumitrașcu Gheorghe 1980 – Dumitrașcu Gheorghe, *Contribuții la istoria Dobrogei (1932–1938). Organizațiile județene Tulcea și Constanța ale Partidului Țărănist Radical*, în „Comunicări de istoria Dobrogei”, 2, Constanța, 1980, p. 299–309

- Dumitrașcu Gheorghe 2001 – Dumitrașcu Gheorghe, *Contribuții la viața politică din Oltenia (1932–1940). Organizațiile județene ale Partidului Țărănist Radical*, în „Omagiu istoricului Dan Berindei”, Ed. D.M.Press; Focșani, 2001, p. 391–406
- Dumitrașcu Gheorghe 2009 – Dumitrașcu Gheorghe, *Despre ziarul „Lumea românească” (1939–1940) și nu numai*, în „Paradigmele istoriei. Discurs. Metodă. Omagiu Profesorului Gheorghe Buzatu”, vol. 1, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009, p. 418–423.
- Dumitrașcu, Gheorghe 2006 – Dumitrașcu Gheorghe, Gheorghe Lavinia, *Moldova – locul în care s-a întâmplat ceva – organizațiile județene ale Partidului Țărănist Radical (1932–1940)*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, XXV–XXVII, vol. 2, 2004–2006, p. 89–93
- Enciclopedia Partidelor Politice din România 2003 – Enciclopedia Partidelor Politice din România 1859–2003*, Ed. Meronia, Buc., 2003
- Istoria Partidului Național Țărănesc. Documente 1994 – Istoria Partidului Național Țărănesc. Documente 1926–1947*, Ed. Arc 2000, Buc., 1994
- Mateescu Al. 1932 – Mateescu Al., *Partidul Radical Țărănesc. Discursurile d-lui Grigore Iunian, /Oradea?/, 1932*
- Mușat, Ardeleanu 1986 – Mușat, Mircea Ardeleanu, Ion, *România după Marea Unire*, Buc., Editura științifică și enciclopedică, 1986
- Politics and political parties in Roumania 1936 – Politics and political parties in Roumania*, International Reference Library Publishing, Londra, 1936, p. 186–189
- Popescu 1936 – Popescu Filutză, *Țărănism-agrarianism-cooperatie*, Ploiești, 1936;
- Scurtu Ioan 1983 – Scurtu Ioan, *Din viața politică a României (1926–1947). Studiu critic privind istoria Partidului Național Țărănesc*, Buc., Editura științifică și enciclopedică, 1983
- Scurtu Ioan 1994 – Scurtu Ioan, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, Ed. Enciclopedică, Buc., 1994
- Șerban Stelu 2006 – Șerban Stelu, *Elite, partide și spectru politic în România interbelică*, Ed. Paideia, Buc., 2006
- Zotta, Tulceanu 1936 – Zotta, Gr. C., Tulceanu, M., *Partidele politice din România. Istoricul și programul lor*, Buc., 1934, p. 99–103; *Cartea luptătorului țărănist radical*, Reghin, 1936

ARHIVĂ

- Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cotele: A XVII–6, A XVII–19; A XVIII–6; Ab XVII–1, 27; Ab XVIII–1; fond IV, dos. 817
- Arh. CC al PCR, colecția 50, dos. 134
- Arhivele Naționale, Fond Casa Regală, dos. 31/1932, 6/1935, 33/1938
- Arh. Consiliului Popular al Municipiului Sibiu, Fond Prefectură, pachet 16/1939
- Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța, Colecția Documente, Memorii, fasc. 1–3

PERIODICE din perioada analizată:

- „Buletinul Grupului Avocaților Democrați” Brașov
 colecția ziarului „Adasok Lapja”, Odorhei
 colecția ziarului „Adasok Lapja”, Odorhei
 colecția ziarului „Adevărul”
 colecția ziarului „Deșteptarea”
 colecția ziarului „Dimineața”
 colecția ziarului „Drapelul țaranului”, Călărași
 colecția ziarului „Facla”
 colecția ziarului „Foaia poporului”, Sibiu
 colecția ziarului „Lumea românească”
 colecția ziarului „Plugarul”, Brașov
 colecția ziarului „Scânteia”
 colecția ziarului „Tribuna”, Sibiu
 colecția ziarului „Viitorul”
 colecția ziarului „Vremea nouă”, Râmnicu Vâlcea